

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ДЕСЕТИ

СВЕТА БОГОРОДИЦА — ОБРАЗИ И СИМВОЛИ В КАЛЕНДАРНАТА ПРАЗНИЧНОСТ НА БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ

Елена Водинчар

В традиционния празничен календар на българите в Бесарабия има няколко дни, посветени на Богородица: Малка Богородица (21.09.), Благовещение (07.04.), Коледа (07.01.), Сретение Господне (15.02.), Голяма Богородица (28.08.). Това са дати, в които се отбелязват определени моменти от житието на светицата: раждане, зачеване и раждане на Исус Христос, сретение и смърт. Освен религиозно-християнска тематика в основата на посочените празници се съдържат и мирогледни характеристики. Те включват поредица от забрани, представи и вярвания, свързани с важни промени в природния и социалния ритъм. Нещо повече, всички те идейно са обединени около образа на Богородица. Така на Сретение Господне Богородица благославя Трифон да отреже първата лозова пръчка¹, а на Успение Богородично се правят курбани, които се раздават с кравайчета и първото узряло грозде и диня за душата на Богородица (Городнее, Виноградовка, Ореховка, Криничное); след Благовец започва истинската полска работа: *«Запоунях, чи мама казва: «Неска ѝ Благувещение, булка, ша насеем тикви, да са вият къту благувест».* А след *Благущене уже начееми да сем синкуту. Казват, Благущене мина, мой да са сей синку»*²; на Благовещение се извършва обредното прогонване на змиите и гущерите, които започват да излизат по това време; ако на Еньовден *«Дяду Еньо отива за сняг и лятуту си утива»* (с. Городнее), то *«на Свита Бугуроица уже всьо дина става по-студен, сабалана тряя са убуваши»*³; на Покров Богородичен завалява първият сняг; на Приображение Господне, наричан в с. Криничное *Мънинка Бугуроица*, за пръв път в църквата се освещават нов хляб и мед и после обредно се раздават; до Голяма Богородица майките на починалите деца не ядат ябълки, *«закоту на дитету на онзи свят да му ѝ видяну»* (с. Василевка); навсякъде по селата от Голяма Богородица започват есенните седенки, които имат не само трудов характер, но и предбрачен; на Голяма Богородица в с. Городнее се извършва един от основните

моменти в локалната сватбена обредност — даването на престилка: *«Вичъртъ нъ Бугуродиць съ давъ пристялкъ; койту там жъ съ жени дъ съ гудявъ; ду тугавънъ, ду Бугуродица, ни съ давъ пристялкъ, ни съ гудявъ, зъквоту й пост, а и лятну времи нукуй сватби ни прай, чак есян, към Димитрувден»*⁴.

Посочените примери ясно очертават значимостта на богородичните празници в стопанския и социалния живот на изследваната общност. На светогледно и обредно равнище Успение Богородично се представя за най-тачения празник в чест на светицата. В ролята си на един от основните календарни маркери Голяма Богородица се осмисля като край на земеделската дейност и начало на социалните промени в колектива. Именно от този празник започва сватбеният комплекс, който от даването на престилка преминава през годежа, за да стигне до самата сватба. Тук е мястото да се добави и организирането в някои села на големи хора вечерта на Голяма Богородица: *«Тя нъ тоъ ден умрялъ, пък ний гу пръзнувъми и повнъ уро играйми; ду тва пост, жълѣт наци, нямъ не уро, не нищу; пък тугавънъ, нъ Бугуродиць, майкити ни жъ ни купът нови рокли и жим нъ уро»*⁵. Несъвместимостта на основната идейна насоченост на Голяма Богородица (успението/смъртта на св. Дева Мария) с някои моменти от празничния комплекс (кръшните хора на мегдана) е очевидна и за самите респонденти, които обаче веднага отговарят, че това е според традицията.

В обредността на някои календарни празници образът на Богородица изпъква в ролята на покровителка на майчинството. Тази нейна черта народният мироглед свързва с идеята за раждането на Млада Бога в митологичен план и на Исус Христос, Спасителя на хората — в религиозно-християнски. И в двата случая Богородица е представена едновременно и като земна жена, и като божа Майка. Това схващане се потвърждава и от коментарите на местните хора към библиейското събитие за раждането на Исус: *«на Игнажден, ду Колда, свита Бугуродица са замъчала...тя, гурката, са мъчила и нукуй ни га й приел...чи уже ино мясту си намерила в къра, дету уфчерята, и там тя съ замъчала и рудила Бох»*⁶. Така под влиянието на житийния разказ образът на Богородица влиза в съзнанието на хората като страдаща жена, достойна за уважение и подражание. В противен случай те постига съдбата на Трифон: *«Идин ден срешнъла жина му свита Бугуроица и казва да вари скору у дума, чи Триун си утрязъл нуса; бяга тя и ко да види, Триун жив, здрав, режи лози; тя му казва ко казала свита Бугуроица и той кат са исмей, кат утрежи и не лузата, а нуса. Затуй, нивга ни са смей на свита Бугуроица, на тас свита жина, то туй грях гулям»*⁷

Всички тези характеристики поставят Богородица по-близка до темата брак, семейство, женска плодовитост, а оттам я правят за най-основна тяхна закрилница. Ето защо на Сретение Господне в църквата пред иконата на св. Дева Мария момите се молят за бъдещ съпруг, а бременните жени за благополучно раждане⁸. Още по-добре ролята на Богородица като покровителка

на раждаемостта се разкрива в редица обредни практики и забрани. Така например навсякъде из българските села в Бесарабия Малка Богородица се празнува предимно от жените. В народните представи този празник се свързва предимно със светлото раждане на Богородица. Ето защо в селата Виноградовка и Криничное се раздават малки хлебчета за Света Богородица. На същия ден в с. Городнее за здраве на малките деца жените пекаат кравайчета «куклички», след което раздават от тях на съседите, на минувачите, на който дойде на гости⁹. На Симеоновден бременните жени спазват строга забрана върху остри предмети (нож, ножица, игла, кука, брадва), за да предпазят здравето на бъдещето дете от различни увреждания: не се шие, за да не се роди детето със зашита уста; не се сече, за да не се роди детето без пръст. Върху същите женски дейности с подобна насоченост е наложено строга табу и през периода на вълчите дни, и на Трифоновден, и на Благовец.

В народните представи и вярвания Богородица има отношение не само към зачеването и раждането на човека, но и към преминаването на неговата душа в отвъдното. На Света Богородица се молят не само за благополучното появяване на детето на този свят, но и за спасяването на душата му на онзи свят. С други думи, Богородица разкрива и определена връзка с царството на мъртвите. По този повод някои респонденти разказват *«истински истории»* за посещението на Богородица в Ада: *«Архангъл Михаил, га удил, свита Бугуроица в яда, а чи тя питала: «Тес зако тѣй ги мъчат, тес зако ги мъчат»...тя са пумоляла на Госпуд за тях, и уже куту излягала, рикла на Архангъл Михаил: «По-убуу да ни са са рудили тизе ора»¹⁰*. Може би в тези думи се крие отговорът на представата, с която се характеризира стойността на облажаването с риба по време на Благовец: *«Ку нямъш риба на тоъ ден, то макар с рибян кокал дъ си пучекаш зъбити, за да съ миросаш»*. В същото време обаче *«Блазе на таа душъ, дету яла, пък преблазе, дету не й ялъ риба на тоо ден»* (с. Городнее). Това ще рече, че в деня, в който ангелът съобщава на Св. Дева Мария, че ще роди Спасителя, хората чрез вкушването на риба се докосват до идеята за новото начало и по този начин стават съпричастни към акта на божественото зачатие. Нещо повече, от митологична гледна точка това събитие показва преходното състояние на космическия и социалния ред — от Благовец започва истинската пролет (новото начало), и от същия ден започват пролетните момински игри (женската инициация). Така се стига до извода, че в образа на Богородица се преплитат и черти на небесна Богиня, имаща влияние върху космическия ред.

Друг аспект от календарната обредност, с който се свързва Богородица, е системата на броенето. В това отношение са интересни наблюденията на Вл. Диханов, който отбелязва, че Сретение Господне играе важна роля в броенето на българите от с. Городнее. Според тях този ден е 100-я от Димитровден, 45-я от Игнажден и 40-я от Коледа. От Сретение до Благовец са 50 дни, до Гергьовден — 80, до Голяма Богородица — 180¹¹. Тези виждания още веднъж

потвърждават и обясняват функционалната натовареност на Богородица — «да отбелязва началото и края на природния ритъм и свързаните с него стопански дейности»¹².

Основната разлика на Богородица от другите светици е да защитава страдащите и нуждаещите се. Тази нейна роля проличава почти във всеки един богородичен празник. Дали чрез обредна практика, вярване или представа, хората пресъздават идеалите на живота, на това, което внася в обществото ред и стабилност.

БЕЛЕЖКИ

¹ Казанаклий, П. Твардица. — КЕВ, 20, Кишинев, 1873, с. 696.

² Илиева В., родена в 1949, с. Ореховка, Украйна.

³ Велчева М., родена в 1935, с. Виноградовка, Украйна.

⁴ Димитрова Д., родена в 1926, с. Городнее, Украйна.

⁵ Райчева, Е. родена в 1942 г., с. Городнее, Украйна.

⁶ Баба Аджийка, родена в 1914 г., с. Ореховка, Украйна.

⁷ АЕИМ 588-III, с. Червоноармейское, Украйна, зап. Е. Водинчар, с. 37.

⁸ Дыханов, В. Я. Календарная обрядность. — В: Чийшия: очерки истории и этнографии болгарского села Городнее в Бесарабии. Одесса, 2003, с. 417.

⁹ Водинчар, Е. Календарна обредност и идентичност при българските преселници в Бесарабия. Дисертация. София, 2005, с. 96.

¹⁰ Баба Аджийка, цит. инф.

¹¹ Дыханов, В. Я., цит. съч., с. 417.

¹² Георгиева, Ив. Култът към Богородица в българската народна култура. — В: Сборник в чест на проф. д-р Х. Гандев: изследвания по случай 75 г. от рождението му. София, 1986, с. 44.